

ОБРАЗОВНО-МАТЕРИЈАЛНИ КОНТЕКСТ ПОРОДИЦЕ И ОДНОС УЧЕНИКА ПРЕМА ШКОЛОВАЊУ

Бланка Богуновић* и Нада Половина

Институт за педагошка истраживања, Београд

Апстракт. Деловање породичног окружења, начин и квалитет родитељских подстицаја, може бити одлучујући за развој капацитета ученика и реализацију датих могућности, а посебно значајно се одражава на ниво и квалитет школских постигнућа. Академско постигнуће ученика условљено је и образовним аспирацијама ученика формираним у динамичкој интеракцији са подстицајним аспектима породичног контекста. *Циљеви* нашега рада су: одређење односа ученика према школовању и одговор на питање: који подстицајни аспекти породичног контекста су најпредиктивнији за развој образовних аспирација, односно става према школи и стицању знања, сазнајних интересовања и планова за даље школовање. *Узорак* је обухватио 1.464 ученика осмог разреда, узраста од 15 година, из 34 основне школе у Србији. Подаци су прикупљени упитницима које су попуњавали ученици и директори школа. *Резултати* показују тренд повезаности сазнајно и образовно повољних услова породице са позитивним односом према школи, постигнућем, високим циљевима и сазнајним и интелектуалним интересовањима у оквиру ваншколских активности. Можемо *закључити* да подстицајност породице представља резултанту деловања културног и образовног профила породице, као и активистичког става родитеља када је у питању образовање и постигнуће њихове деце. Налази могу имати *практичне импликације* у домену сарадње родитеља и школе, како у правцу повећавања увида у значај квалитетног ангажовања обе стране, тако и у правцу формулисања оптималних садржаја и процедура.

Кључне речи: породични подстицаји, образовање родитеља, став према школовању, образовне аспирације ученика.

Готово да нема развојне теорије која у оквиру својих модела и поставки не разматра релевантност породице за академско постигнуће детета. Велики број истраживања указује да чиниоце успешности у школском учењу чине динамички склоп наслеђа, природног развојног тока и утицаја средине, као и активности ученика, при чему је извесно да је подржавајућа породична средина одлучујућа за развој капацитета и реализацију датих могућности. Својства породичне средине, релевантна за ус-

* E-mail: bbogunovic@rcub.bg.ac.yu

пешан и континуиран развој, различите су природе и обухватају распон од економских прилика у породици ученика, преко квалитета породичних односа, неговања образовно подстицајних вредности, до родитељског праћења рада у школи. Сложени склоп породичног окружења значајно се одражава на ниво и квалитет школских постигнућа, као и на читав низ личних својстава ученика. Наиме, утицај породице одсликава се широко и снажно и на развој интересовања, унутрашње мотивације, ставова према школи, особина личности и способности које су релевантне за школско постигнуће, развој компетентности, а затим и шире, на животну успешност. Родитељи могу ефикасно да иницирају дечије активности које ће водити успостављању услова за развој адекватне мотивације и могу, с друге стране, особу учинити свесном мотивисаности за одређену активност којом она, без те врсте подстицаја, не би почела да се бави (Требјешанин, 1986).

Међу породичним чиниоцима који имају кључни утицај на ученичка академска постигнућа најчешће се у различитим истраживањима помињу социокултурни, социоекономски и образовно подстицајни аспекти породице. Аутори се при томе разликују према степену релевантности који приписују одређеним групама фактора. Једни наглашавају превасходни значај ширих срединских фактора, попут економског статуса (Swift, 1975; Taylor *et al.*, 1997; Leinonen *et al.*, 2003), док други сматрају да дететов успех у школи најснажније предвиђају породични односи, пракса и обрасци функционисања у породици (Redding, 2005). Међутим, чињеница око које постоји консензус је да ове три групе фактора нису независне, већ да се, напротив, њихов утицај одвија у склопу континуиране и динамичке интеракције. Тако се утицај ширих, друштвено-економских и регионалних услова на социоекономски и социокултурни статус породице одражава посредно, »филтриран« кроз призму, пре свега родитеља и делује на дете и његово образовно постигнуће и аспирације. Ти спољни утицаји стоје наспрам и/или уз низ чинилаца који потичу из саме породице. Тек из овог »сусрета« или »судара« спољашњих и унутрашњих фактора ствара се конкретна реалност породичне социјализације за академски живот.

Мишљење, да повољни образовни и материјални услови унутар породице обезбеђују могућност за реализацију културних, уметничких и образовних стимулација, поткрепљују емпиријски подаци о значајној повезаности социоекономског статуса са образовно стимулативном атмосфером у породици. Родитељи са високим образовањем, као једним од предуслова подстицајне климе у породици, више се занимају за успех детета, интензивније сарађују са школом и успешније помажу приликом

савладавања тешкоћа, стога су деца тих родитеља марљивија, амбициознија и мотивисанија за школски рад (Zogman, 1982). Налази показују да се ови родитељи значајније укључују у рад деце везан за школу и да активније сарађују са школом (Fantuzzo *et al.*, 2000) и то са значајнијим резултатима када је у питању школа коју су они сами изабрали (Shumow & Vandell, 1996). Дакле, образовање родитеља може бити потенцијални чинилац постигнућа ученика, а његови подстицајни капацитети активирају се личном, интелектуалном и делатном укљученошћу родитеља у обезбеђивању непосредних, као и ширих повољних срединских услова за развој детета (Grolnick & Slowiaczek, 1994; Grolnick *et al.*, 1997).

Квалитет породичног окружења долази до пуног изражаја само уколико дете активно користи оптималне могућности које му оно пружа. Ниво и квалитет његовог ангажовања, а затим и академског постигнућа директно је условљен општим ставом ученика према школи, образовним активностима и очекиваним постигнућима. Поред тога, шира интересовања и ваншколске активности ученика такође представљају формативни фактор у образовним и искуственим обрацима његовог свакодневног живљења и представљају одраз утицаја околности и услова у којима он живи. Шира интересовања условљавају временску структуру и квалитет краткорочног и дугорочног ангажовања, лично и образовно формирање ученика, однос према школи и аспирације којима тежи. Тенденција да се постигне успех одређена је опажањем вероватноће успешности у непосредним задацима, али и очекивањима везаним за постизање удаљених циљева у будућности. Дугорочни циљеви су повезани низом појединачних корака (активности) са непосредним задацима (у садашњости) и чине »стазу« узајамно независних корака на којима особа може бити успешна или неуспешна (Atkinson & Raynor, 1978; Raynor, 1978, 1983). У том смислу, ученички планови за будућност, активности којима се бави у слободном времену и став према школи, могу бити значајни референтни оквир његових образовних аспирација и односа према стицању знања и школовању. Можемо говорити о склопу секвенцијално повезаних варијабли, почевши од социоекономског и социокултурног, а затим и образовног и подстицајног статуса породице, који одређују академско постигнуће ученика. Однос ученика према школовању, на овакав начин сагледаван, представља тачку у којој се прелама оптимални утицај породице и оптимални степен активног прихватања и коришћења датих ресурса од стране ученика и који одређује ниво и квалитет постигнућа.

Управо је циљ нашега рада одређење статуса образовних аспирација и односа ученика према школовању, као мере ученичке активности

која произлази и из конструктивног коришћења образовно подстицајних потенцијала породичне средине. Интересује нас и одговор на питање: који су аспекти породичног контекста најпредиктивнији за иницијални развој интересовања, позитивног става према школи и стицању знања, као и плановима за даље школовање. Оно што је ново у овом раду јесте испитивање односа ученика према школовању и образовних аспирација (смештених у садашњости и будућности) као медијаторских варијабли у склопу повезаности подстицајне димензије породичног окружења и постигнућа ученика.

Методологија

Истраживање о коме извештавамо представља део ширег међународног пројекта* који има за циљ испитивање образовних постигнућа ученика, као и контекстуалних услова наставе и учења. Оно истражује одређене аспекте контекста као предуслова ученичких постигнућа и усмерено је на две групе *циљева*: (1) дескрипцију образовно-материјалних аспеката породичне средине ученика (предикторске варијабле) и односа ученика према школовању (критеријумска варијабла) и (2) разматрање повезаности предикторских и критеријумских варијабли. Група *варијабли* која се односи на *образовно-материјални контекст породице* одређена је образовним статусом родитеља, материјалним показатељима образовних услова у породици и спремношћу родитеља да дају непосредну подршку постигнућу свог детета и да се активно укључе у рад школе. Образовни статус родитеља дефинисан је са пет категорија, од основне школе до постдипломских и докторских студија и специјализације, с тим што је предвиђена и категорија одговора »не знам« како ће се повећала поузданост података. О образовно-материјалним условима породице извештавали су ученици изјашњавајући се потврдно или одречно на питање о поседовању одређених техничких апарата и услова за рад (дигитрон, компјутер, радни сто, Интернет прикључак, сопствена соба) и дајући процену о броју књига у кући (понуђено је пет категорија одговора, од »0 до 10« до »више од 200 књига«). Спремност родитеља да помогну ученицима и да учествују у школским активностима процењива-

* Радом је обухваћен део контекстуалних фактора испитан током прелиминарног истраживања TIMSS-2007 (новембар, 2006. године). TIMSS истраживања организује и реализује Међународно удружење за евалуацију образовних постигнућа (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA, Amsterdam) и Међународни центар за TIMSS и PIRLS истраживања при Бостонском колеџу (TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College), а на подручју Србије реализује Институт за педагошка истраживања у Београду.

ли су директори школа на петостепеној скали (од »веома високо« до »веома ниско«).

Однос ученика према школовању сагледаван је кроз његов став према школи, заступљеност одређених ваншколских активности и планове за даље школовање. Став према школи ученици су изражавали степеном слагања (на скали од 1 до 4) са тврдњама о томе да ли воле да буду у школи и да ли сматрају да ученици у њиховој школи дају максимум. Степен укључености у различите видове ваншколских активности (гледа видео и ТВ, игра игрице, игра се или прича са пријатељима, обавља кућне послове, бави се спортом, чита књигу из задовољства, користи Интернет, ради домаће задатке) ученици су изражавали на петостепеној скали, почевши од »немам времена« до »више од 4 сата дневно«. О плановима за даље школовање ученици су се изјашњавали опредељујући се за једну од пет образовних категорија (средња стручна школа, гимназија, виша школа, факултет и магистратура, докторат, специјализација), а имали су право и да буду неодлучни (»не знам«).

Мерни инструменти. Подаци су прикупљени упитницима који су имали за циљ утврђивање статуса контекстуалних варијабли школског постигнућа. Попуњавали су их ученици (укупно 33 питања) и директори школа (укупно 21 питање). Анализом је обухваћен само део одговора из упитника за ученике и упитника за директоре који се односе на испитиване варијабле. Истраживање је реализовано на национално репрезентативном узорку који је обухватио 1.464 ученика осмог разреда, већином узраста од 15 година (94% испитаника) из 34 основне школе у Србији. Узорак је подељен по регионима и то: Београд (N=326; 21% узорка), Централна Србија (N=744; 50% узорка) и Војводина (N=394; 29% узорка). Број ученица (51%) и ученика (49%) у приличној мери је уједначен. У статистичкој обради података примењени су: дескриптивна анализа, значајност разлика и корелационе анализе. Коришћени су статистички програми SPSS 11.5 и Statistica 6.

Резултати истраживања и интерпретација

Образовно-материјални контекст породице

Када је реч о образовању родитеља, резултати показују да је на узорку целокупне популације Србије највише заступљен средњи ниво образовања (52%), а да засићење образовних категорија опада са порастом нивоа образовања (Табела 1). Образовни ниво оба родитеља је уједначен када се ради о завршеној средњој школи, али је већи проценат очева

који поседују високо образовање, док су мајке бројније заступљене међу родитељима основношколског образовања.

Табела 1: Степен образовања мајке и оца (%)

Образовни статус	Основна школа		Средња школа		Виша школа		Факултет		Магистар, доктор, специјализација		Не знам	
	О	М	О	М	О	М	О	М	О	М	О	М
Родитељ	О	М	О	М	О	М	О	М	О	М	О	М
Србија (цео узорак)	16	10	52	52	14	13	9	13	2	2	7	10
Београд	6	2	52	54	16	13	15	17	2	2	9	12
Централна Србија	19	13	52	52	14	14	7	11	2	2	6	8
Војводина	18	12	50	50	12	11	10	13	2	3	7	10

Разлике између региона, с обзиром на образовање оба родитеља, односе се на степен заступљености крајњих образовних категорија. Највећи проценат родитеља са основном школом живи у централној Србији и Војводини, док је највиши проценат високо образованих настањен у Београду. Интересантан је податак да је у свим регионима уједначен број мајки и очева са последипломским образовањем, што говори о томе да после преласка одређене, критичне границе у образовном и интелектуалном развоју, индивидуални квалитети појединца превазилазе утицај традиционалних социокултурних образаца.

Табела 2: Индикатори образовно-материјалних услова у породици (%)

Образовно-материјални услови	Дигитрон	Компјутер	Радни сто	Интернет прикључак	Сопствена соба
Србија (цео узорак)	99	73	93	47	89
Београд	99	77	92	50	85
Централна Србија	99	70	92	44	89
Војводина	99	75	95	49	90

Подаци о образовно-материјалним условима породице представљају искази ученика о *условима за школски рад и поседовању техничких уређаја* који омогућавају информатички и сазнајни развој (Табела 2).

Образовно-материјалне подстицаје могуће је тумачити и као индикаторе материјалног статуса породице, али и као избор родитеља да материјална средства којима располажу уложе у обезбеђивање повољних услова за образовање своје деце, а не у нешто друго.

Подаци показују да дигитрон, своју собу и радни сто има више од 90% ученика. Нешто мањи број њих (73%) извештава да има компјутер, а затим и Интернет прикључак (47%). Разлика у односу на регионалну припадност нема. Висок проценат ученика поседује елементарне материјалне услове за рад и техничке уређаје који обезбеђују савремена знања и информисаност, а при томе захтевају висока материјална улагања родитеља. На другој страни, 57% ученика изјављује да у кући не постоји ниједна или једна полица са књигама, 27% саопштава да имају орман са књигама и 16% да поседују два и више ормана. С обзиром на то да је инвестирање материјалних средстава у куповину књига процес који траје годинама, овај индикатор би се могао сматрати валиднијим показатељем културно-образовне климе у породици и он кореспондира са образовним статусом родитеља.

Поред обезбеђивања услова за развој образовно подстицајне климе у кући, родитељи доприносе постигнућу ученика кроз дневно и *непосредно ангажовање*. Подаци добијени овим истраживањем говоре о преваходно средњем или ниском степену ангажовања родитеља (Табела 3) када се ради о активностима које потенцијално доприносе ученичким постигнућима. Процена директора о помоћи коју родитељи пружају ученицима није се значајно променила у односу на период претходног TIMSS истраживања спроведеног 2003 године (Јоксимовић и Богуновић, 2005), што може говорити о стабилном, мада не и пожељном тренду понашања родитеља. Поређењем резултата по регионима, запажамо да се процене родитељске помоћи ученицима крећу од средњег ка ниском нивоу ангажованости у Војводини и чак веома ниском нивоу у Београду. Разлоге за нижи степен помоћи коју ученицима пружају родитељи у Београду, можемо тражити у урбаном начину живота у великом граду, активностима родитеља усмеренима ка вишој заради или тежњи ка професионалном постигнућу, с обзиром на то да је образовна структура у великом граду виша и да су могућности за материјално стицање повољније. Нижи степен родитељског активитета у Војводини би се пре могао тумачити заузетости родитеља око обезбеђивања додатних прихода. Могуће је да се ради и о разликама у културолошким обрасцима, с обзиром на то да подаци указују на виши степен укључености родитеља у активности које потпомажу постигнућа њихове деце у централној Србији. Дакле, има наговештаја о утицају регионалног социокултурног контекста на начин

и степен родитељског ангажовања у образовању детета, али сматрамо да нема довољно података да се о томе са сигурношћу и закључује.

Табела 3: Степен родитељске помоћи везане за ученичка постигнућа (%)

Родитељска помоћ	Веома висок	Висок	Средњи	Низак	Веома низак
Србија(цеоузорак)	3	9	65	20	3
Београд	0	0	72	14	14
Централна Србија	6	17	65	12	0
Војводина	0	0	60	40	0

У прилог овим разматрањима говори податак о разликама које се појављују у регионима када се ради о укључености родитеља у школске активности (Табела 4). У централној Србији интересовање родитеља за укључивање у рад школе је ниже него њихово индивидуално ангажовање везано за дечија постигнућа. У региону Војводине, степен спремности родитеља да се укључе у школске активности је виши. Степен ангажованости родитеља на ширем школском плану у Београду је процењен као нижи него у осталим регионима, што указује на њихову генералну неспремност за сарадњу са школом. Ипак, без обзира на регионалне разлике, запажамо да је процена директора о степену укључености родитеља у рад школе релативно неповољна и да је овај податак у складу са налазима претходног TIMSS 2003 истраживања (Максић и Ђуришић-Бојановић, 2005), што говори да увек висока очекивања директора и даље не наилазе на одговарајући »одговор« родитеља.

Табела 4: Степен укључености родитеља у школске активности (%)

Укљученост родитеља	Веома висок	Висок	Средњи	Низак	Веома низак
Србија (цео узорак)	0	12	65	14	9
Београд	0	0	72	14	14
Централна Србија	0	6	70	18	6
Војводина	0	30	50	10	10

Сумирање налаза који се односе на *образовно-материјални контекст породице* наводи нас на закључак да родитељи доприносе постигнућу ученика, пре свега обезбеђивањем општих, културно-образовних и подстицајних услова, а у мањој мери непосредним ангажовањем око школ-

ских обавеза. Овај податак је у складу са налазима који говоре да су за школску успешност ученика, на узрасту од 14 до 18 година, општи подстицајни породични услови важнији од посебних (Богуновић, 1995). То значи да су важнији они чиниоци који произлазе из образовања и вредносних оријентација у чијем домену леже и стандарди постигнућа које ученици усвајају.

Однос ученика према школовању

Резултати показују да две трећине ученика у Србији (68%) има позитиван став према школи, то јест да воли (или углавном воли) да буде у школи, док не тако мали број њих (32%) не мисли тако или се једва слаже са овом тврдњом. Из података следи, такође, да ученици имају високе аспирације и да се већином труде да дају свој максимум (61%). Занимљиве регионалне разлике појављују се између ученика из Београда који најчешће показују отпор према школи (21%) и ученика из централне Србије који показују нижи степен одбојности према школи (11%). Ови други се најчешће изјашњавају да воле да буду у школи (40%) и да се труде да дају свој максимум (36%), док ученици у Београду у нижем проценту имају позитиван став према школи (30%) и спремност да се посвете школским задацима (24%). Овај налаз може се тумачити претпоставком да за ученике из »мањих« средина, школовање представља начин и пут за превазилажење ограничења у остваривању личне и професионалне афирмације која често постоје у малим срединама.

Дистрибуција различитих видова *ванишколских активности* ученика указује на постојање неколико генералних трендова. Активности које су посебно заступљене и то више сати у току дана (од 2 до 4 и више) су: гледање видеа и телевизијског програма (38%), игра и причање са пријатељима (38%) и спорт (31%). Најмање су заступљене (уопште не или мање од сат времена дневно): коришћење Интернета (73%), читање књиге из задовољства (72%), обављање кућних послова (64%), играње игрица (58%), израда домаћих задатака (52%) и спортске активности (38%). Можемо закључити да су »најпопуларније« слободне активности ученика пасивна забава и дружење. Активности које, с друге стране, уопште нису или су мало заступљене, углавном се налазе у домену интелектуалних, сазнајних и активистичких. Спортске активности су очигледно везане за афинитет и релативно равномерно су распоређене унутар узорка.

Интересантан податак говори о упадљиво вишим аспирацијама ученика када се ради о *плановима за даље школовање*, у односу на образовање њихових родитеља (Табела 5). Више од 1/3 ученика намерава

да заврши факултет и чак 12% намерава да се даље усавршава на последипломским студијама. Ови подаци су различити у односу на налазе добијене у TIMSS 2003 истраживању, када је број ученика који се изјашњавао за завршавање факултета био већи (42%), што говори да је у протеклом периоду дошло да пада интересовања ученика за студирање. Овакав податак јесте забрињавајући, с обзиром на већ уочени раскорак у односу на аспирације ученика у другим срединама (Милошевић *и сар.*, 2005; Martin *et al.*, 2004; Mullis *et al.*, 2004).

Табела 5: Планови ученика за даље школовање (%)

	Средња школа	Виша школа	Факултет	Магистар, доктор, специјализација	Не знам
Србија (цео узорак)	30	12	35	12	11
Београд	23	11	41	13	12
Централна Србија	32	12	33	11	11
Војводина	32	12	36	10	10

Ученици који живе у Београду постављају своје циљеве високо, што се могло и очекивати с обзиром на чињеницу да у великом граду постоји виши степен образовне понуде и већи проценат високо образованих породица. Али ни аспирације ученика у осталим регионима не заостају значајно, мада је пожељност средњошколског образовања и даље приметно заступљена, нарочито у централној Србији и Војводини. Овај податак говори о врло високом вредновању образовања у породицама ученика, нарочито у великом граду и разумевању значаја које оно може имати за целокупни животни статус. Овакав начин размишљања је очигледно и прихваћен од стране ученика.

Образовно-материјални статус породице и однос ученика према школовању

Када се ради о повезаности образовног статуса родитеља и ставова ученика према школи подаци показују да су оба родитеља значајни модели за формирање позитивне оријентације према школи. Што је више образовање родитеља ученици имају позитивнији однос према школи

(мајка $F=3.40$ (7); $p<0.00$ и отац $F=2.98$ (7); $p<0.00$) и процењују своје улагање у школу као високо (мајка $F=7.53$ (7); $p<0.00$ и отац $F=5.08$ (7); $p<0.00$). Општа културно-педагошка клима у породици, услови и активности које се у оквиру ње вреднују, условљавају и формирање интересовања и успостављање иницијалних вредносних оријентација. Одатле расту и интересовања која условљавају активности којима се ученик бави ван школе.

Табела 6: Образовни статус родитеља и ваншколске активности (F однос)

Образовни статус родитеља	Образовање мајке	Образовање оца
Гледам ТВ и видео филмове	0.94 (7); $p<0.48$	1.80 (7); $p<0.08$
Играм игрице на компјутеру	6.76 (7); $p<0.00$	3.86 (7); $p<0.00$
Играм се или причам са пријатељима	1.57 (7); $p<0.14$	3.52 (7); $p<0.00$
Обављам кућне послове	6.54 (7); $p<0.00$	5.29 (7); $p<0.00$
Бавим се спортом	1.44 (7); $p<0.19$	2.02 (7); $p<0.05$
Читам књиге из задовољства	0.79 (7); $p<0.60$	1.67 (7); $p<0.11$
Користим интернет	9.86 (7); $p<0.00$	7.61 (7); $p<0.00$
Радим домаће задатке	1.97 (7); $p<0.06$	2.07 (7); $p<0.04$

Подаци показују да очеви са вишим образовањем учествују у широком спектру ваншколских активности детета (Табела 6). Оне се односе на школске обавезе, као и на забаву и спорт. Мајке високог образовања више пажње посвећују сазнајним подстицајима и увођењу детета у кућне послове. Међутим, иако родитељи подржавају широк спектар ваншколских активности, јасно је да високообразовани родитељи стимулишу активитет, посебно у оним доменима који нису толико распрострањени на целокупном узорку ученика (интелектуални, сазнајни и активистички), о чему је већ било речи. Резултати показују да образовни ниво родитеља одређује значајно *планове ученика за даље школовање*. Наиме, деца чије мајке ($\chi^2=365.50$ (35); $p<0.00$) и очеви ($\chi^2=318.38$ (35); $p<0.00$) имају виши ниво образовања и сами теже високим циљевима. Начин на који се образовни статус родитеља одсликава на аспирације ученика, представља потврду налаза о подстицајности породице у којој високо образовани родитељи представљају моделе за идентификацију и постављају стандарде које деца очигледно прихватају као своје.

Резултати указују да одређени образовно-материјални услови породичног окружења имају значајно место у моделовању односа према

школовању и да инвестиције родитеља у обезбеђивање услова за развој интелектуалних и сазнајних интересовања има своје позитивне резултате. Наиме, ученици који у свом непосредном окружењу имају добре образовно-материјалне услове имају позитиван однос према школи и труде се да дају свој максимум (Табела 7). Најчешће ваншколске активности, а које су резултат повољних образовно подстицајних услова су: читање књиге ради уживања, коришћење Интернета и израда домаћих задатака. Ове активности репрезентују образовна и сазнајна интересовања ученика, интелектуални активитет и мотивисаност за стицање образовања. Резултат који се такође доследно појављује, а који говори о дискриминативности образовних подстицаја, јесте доследна неповезаност са слободним активностима ученика, као што су: гледање видеа и ТВ програма, играње компјутерских игрица, играње и прича са пријатељима и спортске активности. Показано је, такође, да за образовне аспирације ученика физички услови рада, као што су соба или поседовање радног стола, нису релевантни.

Табела 7: Индикатори образовно-материјалних услова у породици и однос ученика према школи, ваншколске активности ученика (F однос) и планови за школовање (χ^2)

	Воли школу	Труди се да да максимум	Чита књигу из задовољства	Користи интернет	Ради домаће задатке	Планови за школовање
Поседовање књига	$F=2.67$ (4); $p<0.03$	$F=3.61$ (4); $p<0.01$	$F=17.98$ (4); $p<0.00$	$F=6.75$ (4); $p<0.00$	$F=3.81$ (4); $p<0.00$	$\chi^2=224.94$ (20); $p<0.00$
Дигитрон	$F=4.28$ (1); $p<0.04$	$F=11.20$ (1); $p<0.00$	$F=0.63$ (1); $p<0.43$	$F=0.00$ (1); $p<0.97$	$F=5.46$ (1); $p<0.02$	$\chi^2=5.15$ (5); $p<0.40$
Компјутер	$F=33.46$ (1); $p<0.00$	$F=14.08$ (1); $p<0.00$	$F=6.56$ (1); $p<0.01$	$F=101.85$ (1); $p<0.00$	$F=1.93$ (1); $p<0.16$	$\chi^2=106.89$ (5); $p<0.00$
Радни сто	$F=0.51$ (1); $p<0.47$	$F=0.00$ (1); $p<0.96$	$F=0.01$ (1); $p<0.94$	$F=2.41$ (1); $p<0.12$	$F=0.72$ (1); $p<0.40$	$\chi^2=6.69$ (5); $p<0.24$
Интернет	$F=14.03$ (1); $p<0.00$	$F=16.77$ (1); $p<0.00$	$F=1.31$ (1); $p<0.25$	$F=471.72$ (1); $p<0.00$	$F=7.46$ (1); $p<0.01$	$\chi^2=116.90$ (5); $p<0.00$
Своју собу	$F=0.14$ (1); $p<0.71$	$F=1.65$ (1); $p<0.20$	$F=0.45$ (1); $p<0.50$	$F=1.48$ (1); $p<0.22$	$F=1.94$ (1); $p<0.16$	$\chi^2=5.10$ (10); $p<0.88$

Да је активност родитеља у подстицању и подржавању учениковог школског постигнућа »плодна« и ефикасна, говоре и подаци о њеној повезаности са образовним аспирацијама ученика. Родитељи који подржавају постигнућа своје деце, у смислу ангажовања код куће, имају децу која воле да буду у школи ($r=0.12$; $p<0.00$) и труде се да раде најбоље што могу ($r=0.10$; $p<0.00$) и имају далекосежније планове за образовање

($F=2.94$ (5); $p<0.01$). Подржавање дететовог рада код куће, међутим, није широко повезано са *ваниколским активностима*, осим са читањем књига из задовољства ($r=0.10$; $p<0.00$). Резултати показују да су родитељи, који су спремни да подржавају напоре своје деце код куће, чешће спремни и да се укључе у *школске активности* ($r=0.50$; $p<0.00$). Дакле, то су родитељи који показују виши степен активитета и заинтересованости за школовање и успешност свога детета. Међутим, спремност родитеља да се укључе активно у рад школе није директно и значајно повезана са било којим аспектом односа ученика према школовању. Овај налаз може се тумачити превасходном важношћу образовних подстицаја који се »одигравају« у кругу породице.

Закључна разматрања

Сумирање налаза који се односе на *образовно-материјални контекст породице* наводи нас на закључак да подстицајност породице представља резултанту деловања културног и образовног профила породице, као и активистичког става родитеља када је у питању образовање и постигнуће њихове деце. Овај податак је у складу са постојећим налазима у нашој средини, који говоре о томе да су општи подстицајни породични услови важнији од посебних. То значи, да су важнији они чиниоци који произлазе из образовања и вредносних оријентација родитеља, а који представљају извор стандарда постигнућа које ученици учењем по моделу прихватају као своје. Подаци указују на постојање генерацијске транслације породичних вредности и образаца у домену образовања, интересовања, ставова према школи, стицању знања, аспирација, радозналости и активитета. Поред тога, постоје наговештаји да регионални социјално-културни контекст може утицати на степен непосредног, дневног ангажовања родитеља, као и на њихову спремност да се активно укључе у рад школе. Подаци о *односу ученика према школовању* говоре о прилично распрострањеном позитивном ставу према школи и дугорочним плановима на нивоу целог узорка, мада се може говорити о регионалним разликама између ученика у великом граду, односно »малим« срединама. Чини се да ученици у приличној мери одвајају своје школске активности од оних којима се посвећују у слободно време. »Најпопуларније« слободне активности ученика су забава и дружење са вршњацима, док се активности које уопште нису или су мало заступљене углавном налазе у домену интелектуалних, сазнајних и активистичких.

Када се ради о *односу подстицајности породице и образовних аспирација ученика*, налази показују тренд повезаности сазнајно и образо-

вно повољних услова породице са позитивним односом према школи, постигнућем, високим циљевима и ваншколским активностима. Анализа говори о образовним аспирацијама које се налазе у домену унутрашње мотивације, радозналости, мотива постигнућа, као и познавања информатичке технологије. Деца образованијих родитеља имају позитивнији однос према школи, сазнајна и интелектуална интересовања и теже високим циљевима. Дакле, без обзира на скромну заступљеност читања књига или коришћења Интернета или израде домаћих задатака међу ученицима генерално, показано је да улагања родитеља у обезбеђивање ових услова и средстава који су потенцијално подстицајна за сазнајни и образовни развој, има смисла. Родитељи тако креирају подстицајни миље који је подржан снажним позитивним вредновањем школе и постигнућа и тако посредно доприносе успеху, чак и када се у мањој мери непосредно ангажују око школских обавеза или незнатно учествују у раду школе. Потврђени су налази других студија о значајној улози породичне културно-образовне климе, активности и вредносних оријентација родитеља за иницијално формирање интелектуалних интересовања, активистички однос према стицању школског и ширег знања и искустава и дефинисање образовних циљева чијем се остварењу тежи, као предусловима за висока школска и животна постигнућа.

Напомена. Чланак представља резултат рада на пројекту »Образовање за друштво знања«, број 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Коришћена литература

- Atkinson, J. W. & J. O. Raynor (1978): *Personality, motivation and achievement*. Washington, D. C.: Hemisphere Publishing Corporation.
- Bogunović, B. (1995): *Motivacione karakteristike učenika srednje muzičke škole* (magistarska teza). Beograd: Filozofski fakultet.
- Fantuzzo, J., E. Tighe & S. Childs (2000): Family involvement questionnaire: a multivariate assessment of family participation in early childhood education, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 92, No. 2, 367–376.
- Grolnick, W.S. & M.L. Slowiaczek (1994): Parents' involvement in children's schooling: a multidimensional conceptualization and motivational model, *Child Development*, Vol. 65, 237–252.
- Grolnick, W.S., C. Benjet, C.O. Kurowski & N.H. Apostoleris (1997): Predictors of parent involvement in children's schooling, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 89, No. 3, 538–548.
- Joksimović, S. i B. Bogunović (2005): Nastavnici o kontekstu nastave i postignuće učenika; u R. Antonijević i D. Janjetović (prir.): *TIMSS 2003 u Srbiji* (270–291). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

- Leinonen, J., T. Solantaus & R. P. Punamaki (2003): Social support and the quality of parenting under economic pressure and workload in Finland: the role of family structure and parental gender, *Journal of Family Psychology*, Vol. 17, No. 3, 419–418.
- Maksić, S. i M. Đurišić-Bojanović (2005): Direktori o kontekstu nastave i postignuće učenika; u R. Antonijević i D. Janjetović (prir.): *TIMSS 2003 u Srbiji* (249–269). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Martin, M.O., I.V.S., Mullis, E.J. Gonzales & S.J. Chrostowski (2004): *TIMSS 2003 international science report: findings from IEAs trends in international mathematics and science study at the fourth and eighth grades*. Chestnut Hill, MA: Boston College.
- Milošević, N., V. Džinović i J. Pavlović (2005): Učenici o porodičnom i školskom kontekstu; u R. Antonijević i D. Janjetović (prir.): *TIMSS 2003 u Srbiji* (292–324). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Mullis, I.V.S., M.O. Martin, E.J. Gonzales & S.J. Chrostowski (2004): *TIMSS 2003 international mathematics report: findings from IEAs trends in international mathematics and science study at the fourth and eighth grades*. Chestnut Hill, MA: Boston College.
- Raynor, J. O. (1978): Future orientation in achievement motivation; in J. W. Atkinson & J. O. Raynor (eds.): *Personality, motivation and achievement*. Washington, D. C.: Hemisphere Publishing Corporation.
- Raynor, J. O. (1983): Step-path theory and the motivation for achievement; in Documentary report of the Ann Arbor symposium on the applications of psychology to the teaching and learning of music: session III, motivation and creativity, Reston, V. A.: Music Educators National Conference.
- Redding, S. (2005): *Parents and learning*. International Academy of Education. www.ibe.unesco.org
- Shumow, L. & D.L. Vandell (1996): School choice, family characteristics, and home-school relations: contributors to school achievement. *Journal of Educational Psychology*, Vol. 88, No. 3, 451–460.
- Swift, D. F. (1975): Social class and achievement motivation; in J. Whitehead (ed.): *Personality and learning* (142–158). Hodder and Stoughton.
- Taylor, R., D. Roberts & L. Jacobson (1997): Stressful life events, psychological wellbeing, and parenting in African American mothers, *Journal of Family Psychology*, Vol. 11, No. 4, 436–446.
- Trebješanin, B. (1986): *Unutarnja motivacija: pojam i njegove pedagoško-psihološke implikacije u visokoškolskom učenju* (magistarski rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Zorman, L. (1982): Uticaj socijalno-ekonomskog stanja učenikove porodice na školski uspeh i nastavak školovanja; u T. Kovač-Cerović (prir.): *Istraživanja u pedagoškoj psihologiji*. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.

Примљено 29.04.2007; прихваћено за штампу 25.05.2007.

Blanka Bogunović and Nada Polovina
EDUCATIONAL-MATERIAL CONTEXT OF THE FAMILY
AND STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS SCHOOLING

Abstract

The impact of the family environment, the mode and the quality of parental stimulation may have a decisive role in the student's capacity development and realization of given capabilities, and affects particularly the level and the quality of his/her academic attainment. A student's academic attainment is conditioned by educational aspirations formed in a dynamic interaction with stimulating aspects of

the family context. The *aims* of our study were: to examine the students' attitudes towards schooling, and to obtain answers to the question: which stimulating aspects of family context are the most predictable for the development of educational aspirations, i.e. attitudes towards school and gaining knowledge, educational interests and plans for further education. The *sample* comprised 1.464 eighth-grade students, aged 15, from 34 primary schools in Serbia. The data were collected by the use of questionnaires filled in by the students and school principals. The *results* indicate a trend of interrelatedness of cognitively and educationally favourable conditions within the family and positive attitudes towards school, attainment, high aspirations and cognitive and intellectual interests for out-of-school activities. It can be *concluded* that family stimulation is the resultant of the influence of cultural and educational profile of the family and active parental attitudes regarding education and attainment of their children. The findings could have *practical implications* in the domain of parents/school cooperation, not only in order to increase the awareness of the importance of active participation of both parties, but also to provide useful guidelines for developing optimal contents and procedures. *Key words*: family stimulation, parents' education, attitude towards schooling, students' educational aspirations.

Бланка Богунович и Нада Половина
 ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-МАТЕРИАЛЬНЫЙ КОНТЕКСТ САМЫХ
 И ОТНОШЕНИЕ УЧЕНИКОВ К ШКОЛЕ

Резюме

Vli]nie semxi, sposob i ka-estvo roditelxskih pobu`denij, mogu imetx re[ay\uy rolx v razviti u-enika i realizaciji ego sposobnostej voob\e, i v ~astnosti otra`atxs] na urovenx i ka-estvo ego [kolxnogo obrazovani]. Akademi-eskoe dosti`enie u-enika obuslovljeno i ego obrazovatelxnm]i prit]zani]mi, sformirovannwm]i v dinami-nom vzaimodejstvii s pobuditelxnm]i aspektami semejnogo konteksta. Celi dannoj rabotw zakly~ayts] v sleduy\em: opredelitx otno[enie u-enika k obu~eniy i otvetitx na vopros, kakie pobuditelxne aspektw semejnogo konteksta su\estvenw dl] razviti] obrazovatelxnh stremlenij, otno[eni] k [kole i k priobreteniy znani]j, pro]vleni] soznatelxnh interesov i planov v dalxnej[em obrazovanii. Issledovanie provedeno na primere 1.464 u-enikov vosxmogo klassa, p]tnadcatiletneho vozrasta, iz 34 osnovnh [kol v Serbii. Dannwe sobranw putem voprosnika, kotorwe zapoln]li u-eniki i direktora [kol. Rezulxtatw ukazwvayt na nali~ie obuslovlennosti soznatelxno i obrazovatelxno polo`itelxnh uslovij v semxe i polo`itelxnogo otno[eni] u-enika k [kole, stremleni] k dosti`eni]m i vvsokim cel]m, pro]vleni] soznatelxnh i intellektualxnh interesov v ramkah vne[kolxnoj rabotw. Mo`no sdelatx vwvod o tom, ~to pobuditelxnostx semxi [vl]ets] sledstviem kulxturnogo i obrazovatelxnogo profilej semxi, aktivnogo otno[eni] roditelej k obrazovanij i [kolxnm] dosti`eni]m ih detej. Polu~ennwe nami rezulxtatw mogu imetx prakti~eskie implikacii v oblasti sotrudni~estva roditelej i [kolw, kak v napravlenii

oznakomleni] s zna~enijem ka~estvennogo u~asti] obei] storon, tak i v napravlenii] opredeleni] optimalxnh soder`anij i procedur.

Ключевые слова: семејнве побу`дени], образование родителеј, otno[enie k obu~eniy, obrazovatelxne prit]zani] u~enikov.